

بررسی علل اعتیاد به الکل و اثرات آن بر تحصیل و روان دانش‌آموزان دختر

امیرحسین توانگرا^۱، محمد روشن^۲، رضا محمدیان^۳، مریم عباسی^{۴*}

۱- دانشجوی کارشناسی، گروه تربیت معلم، دانشگاه شهید بهشتی اقلید، فارس، ایران.

negartavangar2018@gmail.com

۲- دانشجوی کارشناسی، گروه تربیت معلم، دانشگاه شهید بهشتی اقلید، فارس، ایران.

mohammadroshan1383@gmail.com

۳- دانشجوی کارشناسی ارشد، گروه جامعه‌شناسی، دانشگاه شیراز، فارس، ایران.

rezamohamadian1397@gmail.com

۴- استادیار، گروه آموزشی علوم تربیتی، دانشکده پردیس شهید باهنر، دانشگاه فرهنگیان شیراز، فارس، ایران. (نویسنده مسئول)

abbasi.m1001@gmail.com

تاریخ پذیرش: [۱۴۰۴/۷/۱۸]

تاریخ دریافت: [۱۴۰۴/۵/۲۳]

چکیده

این پژوهش با هدف شناسایی علل اعتیاد به الکل و بررسی تأثیرات آن بر تحصیل و سلامت روان دانش‌آموزان دختر انجام شده است. در این تحقیق، به تحلیل علل مختلفی مانند مشکلات خانوادگی، فشار همسالان، مشکلات روان‌شناختی، دسترسی آسان به الکل و مشکلات اقتصادی پرداخته شده و اثرات آن‌ها بر رفتارهای تحصیلی و روانی دانش‌آموزان دختر مورد بررسی قرار گرفته است. نمونه‌گیری از میان ۳۰۰ دانش‌آموز دختر مدارس متوسطه در شیراز انجام شده است. نتایج نشان داد که مهم‌ترین علل گرایش به مصرف الکل در میان این گروه، مشکلات خانوادگی و فشار همسالان است. همچنین، مصرف الکل تأثیرات منفی قابل توجهی بر عملکرد تحصیلی و سلامت روان دانش‌آموزان به‌ویژه در زمینه‌های افسردگی، اضطراب و اختلالات خواب داشته است. درنهایت، این پژوهش ضرورت مداخلات آموزشی و مشاوره‌ای را برای پیشگیری از اعتیاد به الکل و کاهش اثرات منفی آن بر تحصیل و روان‌شناختی دانش‌آموزان دختر تأکید می‌کند.

کلیدواژه: اعتیاد به الکل، تحصیل، روان دانش‌آموز، دختر.

۱- مقدمه

اعتیاد به الکل یکی از مسائل پیچیده و چندبعدی است که تأثیرات آن نه تنها بر فرد بلکه بر جامعه نیز قابل توجه است. این پدیده در میان نوجوانان و جوانان، به‌ویژه در دوران حساس نوجوانی که فرد در حال شکل‌گیری شخصیت و هویت خود است، به‌ویژه خطرناک و آسیب‌زا است. در این میان، دانش‌آموزان دختر به دلیل ویژگی‌های خاص روان‌شناختی، اجتماعی و محیطی که در آن قرار دارند، ممکن است بیشتر در معرض این آسیب قرار بگیرند. مصرف الکل در سنین پایین می‌تواند عواقب جبران‌ناپذیری برای سلامت جسمی و روانی این گروه از افراد به همراه داشته باشد و درنهایت موجب اختلال در فرایندهای تحصیلی و اجتماعی آنان شود. در دنیای امروز، علل مختلفی برای گرایش نوجوانان به مصرف الکل وجود دارد. بسیاری از این نوجوانان به‌ویژه دختران، به دلیل فشارهای روانی و اجتماعی در خانه و مدرسه، به مصرف الکل به‌عنوان یک روش مقابله‌ای برای فرار از استرس‌ها، اضطراب‌ها و مشکلات خانوادگی روی می‌آورند. فشارهای اجتماعی در مدرسه، ارتباطات پیچیده خانوادگی و کمبود حمایت‌های روانی در دوران نوجوانی، از جمله عواملی هستند که می‌توانند این افراد را به سمت مصرف مواد مخدر و الکل سوق دهند. در کنار این عوامل، کمبود آگاهی و آموزش در مورد خطرات مصرف الکل نیز بر شدت این معضل می‌افزاید (تقوی و همکاران، ۱۴۰۲).

اعتیاد به مواد مخدر و الکل، یکی از معضلاتی است که جامعه در ادوار مختلف درگیر آن بوده است، بیشتر، اعتیاد به الکل بیشتر در افراد میان‌سال مرد مشاهده می‌شد و پسران جوان کمتر به آن مبتلا بودند، با گذر زمان و روی کار آمدن شبکه‌های مختلف اجتماعی و تنوع در برنامه‌های تلویزیونی و بالاحص ماهواره‌ای و همچنین قبح شکنی مصرف مشروبات الکلی در فیلم‌ها و سریال‌ها توسط بازیگران ایرانی و خارجی، متأسفانه، جوانان رفتارهای مخرب ایشان را سرلوحه و الگوی خود قرار داده و از آن‌ها تقلید کردند، ابتدا تنها مقلدان این رفتار، پسران جوان و نوجوان بودند اما به‌مرور زمان این اخلاق ناپسند به دختران جوان نیز سرایت کرد و آن‌ها هم به جهت تقلید از الگوهای سینمایی و ماهواره‌ای در موقعیت‌های مختلف و به بهانه‌های مختلف اقدام به مصرف مشروبات الکلی کردند. استفاده از مشروبات الکلی نه تنها بر جسم و روح ایشان آثار جبران‌ناپذیری به‌جای می‌گذارد، بلکه باعث تضعیف و افت تحصیلی آن‌ها می‌شود. طبق گزارش خبرگزاری مشرق، ۳۰ درصد از مصرف‌کنندگان الکل در ایران زنان هستند که متأسفانه سن مصرف الکل نیز به زیر ۲۰ سال رسیده است نوجوانان دختر به‌ویژه در معرض تغییرات شدید فیزیکی و روانی هستند که می‌تواند تأثیر زیادی بر رفتار و تصمیمات آن‌ها بگذارد. در این سنین، هویت فردی و اجتماعی به‌طور سریع در حال شکل‌گیری است و این افراد ممکن است برای پذیرش در گروه‌های همسالان خود یا جلب توجه دیگران، دست به اقدامات خطرناک مانند مصرف الکل بزنند. در این راستا، بسیاری از نوجوانان برای فرار از مشکلات خود به الکل و دیگر مواد مخدر روی می‌آورند تا موقتاً از احساسات منفی خود رهایی یابند (ویسی و همکاران، ۲۰۲۵).

گسترش فضای مجازی و شبکه‌های رسانه‌ای در کنار تمام خوبی‌ها و مزیت‌هایش، دارای معایب و ضعف‌هایی است که گاهی اوقات جبران‌ناپذیری بر جامعه می‌گذارد، متأسفانه گاهی اوقات، گردانندگان سایت‌های مختلف در فضای مجازی، در جهت سودآوری خود، فکر و روح و قلب جوانان و نوجوانان پسر و دختر را هدف گرفته و با اغفال آن‌ها، ایشان را به ورطه نابودی می‌کشاند. عشق مجازی یکی از حربه‌های این سایت‌های سودجو است که به‌وسیله آن با روح و روان جوان بازی کرده و پس از ضربه روحی، ایشان را تشویق به مصرف مواد مخدر و الکل می‌نماید تا از افسردگی رهایی یابد. اکثر جوانانی که گرفتاری مصرف مواد یا حتی بزهکاری‌های اخلاقی می‌شوند، ابتدای کارشان تحت تأثیر سایت‌های مختلف قرارگرفتن بوده است، این سایت‌های سودجو، حتی ممکن است در قالب یک خیرخواه جامعه درآمده و برای اخاذی از افراد مختلف، بهانه‌های مختلفی بتراشند. اعتیاد به الکل می‌تواند تأثیرات منفی و عمیقی بر زندگی تحصیلی و روانی نوجوانان داشته باشد. یکی از اصلی‌ترین اثرات مصرف الکل، کاهش تمرکز و توجه است. نوجوانانی که به الکل معتاد می‌شوند، معمولاً توانایی تمرکز در کلاس‌های درس، انجام تکالیف و مطالعه را از دست می‌دهند. این امر باعث کاهش عملکرد تحصیلی و در نتیجه افت نمرات آن‌ها می‌شود. تحقیقات نشان می‌دهند که دانش‌آموزانی که مصرف الکل دارند، اغلب در

آزمون‌های مدرسه نتایج ضعیفی کسب می‌کنند و حضور منظم در مدرسه برایشان مشکل می‌شود. این مشکلات روانی می‌تواند به افت تحصیلی و عدم موفقیت در مدرسه منجر شود، زیرا این فرزندان به دلیل چالش‌های عاطفی و روانی، توانایی کمتری در تمرکز و یادگیری دارند. علاوه بر این، مشکلات اقتصادی ناشی از اعتیاد والدین، مانند کاهش درآمد و عدم دسترسی به منابع آموزشی، می‌تواند به عدم توانایی در تأمین نیازهای تحصیلی و فرهنگی فرزندان منجر شود. این شرایط می‌تواند به افت کیفیت آموزش و عدم توانایی در شرکت در فعالیت‌های فوق‌برنامه منجر شود که برای رشد اجتماعی و تحصیلی ضروری هستند. انزوا و طرد اجتماعی نیز از دیگر پیامدهای اعتیاد والدین است که فرزندان را در تعاملات اجتماعی دچار مشکل می‌کند و می‌تواند به کاهش انگیزه برای یادگیری منجر شود (کنعانی کردیانی و مشفق کردیانی، ۱۴۰۳)

علاوه بر کاهش تمرکز، مصرف الکل باعث اختلال در حافظه کوتاه‌مدت و بلندمدت می‌شود. این اختلالات حافظه می‌تواند فرآیند یادگیری و درک مطالب آموزشی را تحت تأثیر قرار دهند و در نهایت موجب افت تحصیلی شوند. در برخی موارد، دانش‌آموزان معتاد به الکل به دلیل افت عملکرد تحصیلی، دچار احساس بی‌ارزشی و ناامیدی می‌شوند که این امر می‌تواند به ایجاد مشکلات روانی نظیر افسردگی و اضطراب منجر شود. اعتیاد به الکل می‌تواند موجب کاهش انگیزه تحصیلی شود. نوجوانان معتاد به الکل تمایل کمتری به شرکت در فعالیت‌های مدرسه، تعامل با همکلاسی‌ها و معلمان دارند. این مسئله ممکن است به‌ویژه برای دانش‌آموزان دختر که در معرض فشارهای اجتماعی و فرهنگی بیشتری هستند، چالش‌های بیشتری ایجاد کند. بسیاری از دختران نوجوان ممکن است به دلیل احساسات منفی و اضطراب‌های اجتماعی خود، به الکل پناه ببرند و این خود باعث کاهش میزان مشارکت فعال آن‌ها در امور تحصیلی و اجتماعی شود. مصرف الکل در نوجوانان نه تنها تأثیرات منفی بر سلامت جسمی آن‌ها دارد، بلکه اثرات روانی و عاطفی آن نیز قابل توجه است. یکی از مهم‌ترین اثرات روانی اعتیاد به الکل، افزایش سطح اضطراب و افسردگی است. نوجوانانی که به الکل معتاد می‌شوند، اغلب دچار مشکلات روانی همچون اضطراب، افسردگی و اختلالات رفتاری می‌شوند. این مشکلات روانی می‌تواند باعث ایجاد چالش‌های جدی در روابط اجتماعی و خانوادگی آنان شوند. طبق تحقیقاتی که توسط سازمان بهداشت جهانی¹ انجام شده است، نوجوانانی که به مصرف الکل روی می‌آورند، بیشتر در معرض مشکلات روحی و روانی مانند افسردگی و اضطراب هستند و این مسائل می‌تواند کیفیت زندگی اجتماعی و فردی آنان را به شدت تحت تأثیر قرار دهند (موسوی، ۱۴۰۱).

علاوه بر این، مصرف الکل در نوجوانان ممکن است به اختلال در خودکنترلی و تصمیم‌گیری‌های فردی منجر شود. این افراد به دلیل تأثیرات منفی الکل بر سیستم عصبی و روانی، قادر به انجام تصمیم‌گیری‌های صحیح و مسئولانه نخواهند بود. در این شرایط، تصمیمات² یا ناگهانی می‌تواند زندگی اجتماعی و شخصی آن‌ها را به خطر بیندازد. از سوی دیگر، مصرف مزمن الکل می‌تواند موجب بروز اختلالات روانی جدی‌تری مانند اختلالات شخصیت، اختلالات اضطرابی و حتی افکار خودکشی شود. چندین عامل می‌تواند به گرایش نوجوانان دختر به مصرف الکل کمک کند. یکی از این عوامل، فشارهای اجتماعی و خانوادگی است. برخی از دختران ممکن است به دلیل مشکلات خانوادگی یا عدم حمایت عاطفی در خانه به الکل پناه ببرند. همچنین، فشارهایی که از سوی گروه‌های همسالان به آن‌ها وارد می‌شود، می‌تواند باعث شود تا به مصرف الکل به‌عنوان راهی برای اثبات هویت و پذیرش در گروه دوستان خود روی آورند. دیگر عوامل روانی و عاطفی نظیر اضطراب اجتماعی، افسردگی و نیاز به تسکین دردهای روحی نیز می‌تواند باعث شود که نوجوانان به الکل پناه ببرند. در بسیاری از موارد، نوجوانانی که از اضطراب و استرس رنج می‌برند، ممکن است برای فرار از این احساسات ناخوشایند به مصرف الکل روی بیاورند. مسئله اصلی این پژوهش، بررسی علل اعتیاد به الکل و اثرات آن بر تحصیل و روان دانش‌آموزان دختر است. در سال‌های اخیر، افزایش مصرف الکل در میان نوجوانان، به‌ویژه دانش‌آموزان دختر، به یکی از چالش‌های جدی اجتماعی و روانی تبدیل شده است. این مسئله نه تنها بر سلامت جسمی و روانی فرد تأثیر می‌گذارد، بلکه می‌تواند عواقب جدی بر روند تحصیلی، اجتماعی

1 World Health Organization

2 impulsive

و زندگی آینده این نوجوانان داشته باشد. یکی از دغدغه‌های اصلی این پژوهش، شناسایی علل و عوامل مختلفی است که منجر به اعتیاد به الکل در دانش‌آموزان دختر می‌شود. آیا این اعتیاد به دلیل فشارهای اجتماعی، مشکلات خانوادگی، یا نداشتن مهارت‌های مقابله‌ای در برابر استرس‌ها و فشارهای دوران نوجوانی است؟ یا عوامل دیگری همچون کمبود آگاهی، نارضایتی از وضعیت اجتماعی یا فرهنگی و احساس بی‌هویتی می‌توانند در این روند مؤثر باشند؟ پاسخ به این سؤالات می‌تواند کمک کند تا برنامه‌های پیشگیرانه و راهبردهای درمانی مؤثری برای مقابله با اعتیاد به الکل در دانش‌آموزان دختر طراحی شود. این پژوهش سعی دارد تا با بررسی جامع علل و اثرات اعتیاد به الکل، راه‌حلی برای پیشگیری و درمان این معضل در محیط‌های آموزشی ارائه دهد.

مسئله اعتیاد به الکل در نوجوانان، به‌ویژه دانش‌آموزان دختر، در ایران به دلیل ویژگی‌های اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی خاص کشور، دارای اهمیت ویژه‌ای است. گرچه مصرف الکل در ایران به‌طور رسمی محدود است، اما در عمل روند مصرف مواد مخدر و الکل در میان نوجوانان و جوانان به‌ویژه در مناطق شهری و در بین برخی از گروه‌ها مشاهده می‌شود. در این راستا، پژوهش در مورد علل اعتیاد به الکل و اثرات آن بر تحصیل و روان دانش‌آموزان دختر می‌تواند نقش کلیدی در شناسایی و مقابله با این پدیده ایفا کند. گرچه مصرف الکل در ایران به دلیل ملاحظات مذهبی و فرهنگی به‌طور غیررسمی و محدود است، اما مطالعات نشان داده‌اند که مصرف الکل در میان نوجوانان ایرانی، به‌ویژه در مناطق شهری، در حال افزایش است. بر اساس گزارشی از کمیته ملی مقابله با مواد مخدر ایران (۲۰۱۹)، بیش از ۲۰ درصد از نوجوانان ایرانی در سال‌های اخیر حداقل یک بار مصرف الکل را تجربه کرده‌اند. این مسئله برای جامعه ایران که با مسائل فرهنگی و مذهبی خاص خود مواجه است، بسیار نگران‌کننده است. در این زمینه، پژوهش‌هایی که علل و پیامدهای مصرف الکل را شناسایی کنند، می‌توانند نقش بسیار مهمی در پیشگیری و کاهش این آسیب اجتماعی ایفا کنند. دختران نوجوان در ایران به دلیل فشارهای اجتماعی و فرهنگی خاصی که در دوران نوجوانی تجربه می‌کنند، در معرض آسیب‌های اجتماعی بیشتری قرار دارند. این فشارها می‌توانند شامل انتظارات بالای اجتماعی و تحصیلی، مشکلات هویتی و چالش‌های روانی ناشی از اختلافات فرهنگی و سنتی باشند. بسیاری از دختران به‌ویژه در مناطق شهری و نواحی حاشیه‌نشین، ممکن است برای فرار از این فشارها به مصرف الکل روی آورند. این ویژگی‌ها ضرورت پژوهش در این زمینه را بیشتر می‌کند چراکه شناخت دقیق‌تر این عوامل می‌تواند به طراحی استراتژی‌های مناسب پیشگیرانه برای دختران ایرانی کمک کند. در کشورهایی با ویژگی‌های فرهنگی و مذهبی خاص مانند ایران، مصرف الکل همواره به‌عنوان یک پدیده ممنوع و ناپسند تلقی می‌شود. این واقعیت که مصرف الکل در ایران به‌طور عمومی پذیرفته شده نیست، باعث می‌شود که نوجوانان و جوانان به‌ویژه دختران به‌طور مخفیانه به سمت مصرف الکل گرایش پیدا کنند. این پنهان‌کاری می‌تواند تشخیص و مداخله به‌موقع در این مورد را سخت‌تر کند. در این راستا، پژوهش در این حوزه می‌تواند به شناخت بهتر رفتارهای پنهان و آشکار نوجوانان در مواجهه با مصرف الکل کمک کند و زمینه را برای طراحی سیاست‌ها و برنامه‌های آموزشی و پیشگیرانه فراهم سازد.

۲- مرور مبانی نظری و پیشینه

۲-۱- نظریه‌های اعتیاد به مواد

نظریه‌های فردی و روان‌شناختی: نظریه‌های فردی بر عوامل روان‌شناختی که موجب گرایش به مصرف الکل می‌شوند، تمرکز دارند. این نظریه‌ها به بررسی ویژگی‌های شخصیتی، اختلالات روانی و تجارب فردی می‌پردازند که می‌تواند باعث اعتیاد به الکل شود. به‌عنوان مثال:

نظریه فشار روانی: بر اساس این نظریه، افرادی که دچار اضطراب، افسردگی یا سایر مشکلات روانی هستند، ممکن است برای فرار از احساسات منفی به مصرف الکل روی بیاورند. این نظریه بر تأثیر مشکلات روانی فردی در گرایش به مصرف مواد تأکید دارد (Khantzian, 1997).

نظریه مدل رفتاری: این نظریه بیان می‌کند که مصرف الکل به‌عنوان یک رفتار آموخته‌شده از طریق تقویت مثبت یا منفی شکل می‌گیرد. افراد ممکن است از مصرف الکل برای کاهش استرس و اضطراب یا به‌عنوان راهی برای فرار از مشکلات استفاده کنند (Becker, 2004). **نظریه‌های اجتماعی و محیطی:** نظریه‌های اجتماعی به تأثیر عوامل اجتماعی، فرهنگی و خانوادگی در ایجاد اعتیاد به الکل تأکید دارند. به‌طور کلی، این نظریه‌ها بیان می‌کنند که مصرف الکل یک پدیده اجتماعی است که تحت تأثیر روابط خانوادگی، دوستان، گروه‌های همسالان و محیط‌های اجتماعی مختلف شکل می‌گیرد. از جمله این نظریه‌ها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

نظریه هم‌سان‌سازی اجتماعی: این نظریه بیان می‌کند که نوجوانان به‌ویژه در سنین بحرانی، تحت تأثیر گروه‌های همسال و دوستان خود قرار می‌گیرند و ممکن است برای تطابق با هنجارهای گروه یا بر اساس فشارهای اجتماعی به مصرف الکل روی آورند (Bandura, 1977).

نظریه استرس اجتماعی: طبق این نظریه، فشارهای اجتماعی ناشی از مشکلات خانوادگی، تحصیلی یا اقتصادی می‌تواند باعث ایجاد استرس و اضطراب در نوجوانان شود که در پی آن، برخی از آن‌ها ممکن است به مصرف الکل به‌عنوان مکانیسم مقابله‌ای پناه ببرند (Pearlin, 1989).

۲-۲- نظریه‌های روان‌شناسی رشد و هویت در نوجوانی

نظریه هویت اجتماعی اریکسون: از دیدگاه اریک اریکسون^۱ (۱۶۹۸) دوران نوجوانی یکی از مهم‌ترین مراحل در شکل‌گیری هویت فرد است. در این دوران، نوجوانان در تلاش‌اند تا خود را از خانواده جدا کنند و هویت مستقل خود را پیدا کنند. در این مرحله، نوجوانان ممکن است تحت تأثیر فشارهای اجتماعی و خانوادگی قرار گیرند و به دلیل بحران هویتی به رفتارهای غیرعادی و خطرناک مانند مصرف الکل روی بیاورند. اریکسون معتقد بود که شکست در فرآیند هویت‌یابی می‌تواند به مشکلات روانی، از جمله اضطراب و افسردگی، منجر شود که ممکن است به مصرف مواد مخدر و الکل برای تسکین این مشکلات منجر گردد.

نظریه‌های رشد اجتماعی و روابط میان‌فردی: طبق نظریه‌های رشد اجتماعی، نوجوانان در این دوران نیاز به تعامل با دیگران و به‌ویژه گروه‌های هم‌سن دارند. این روابط اجتماعی می‌تواند تأثیر زیادی بر رفتارهای آنان بگذارد. برای مثال، نوجوانانی که در محیط‌های خانوادگی نامساعد قرار دارند یا روابط اجتماعی ضعیفی دارند، ممکن است بیشتر در معرض گرایش به مصرف الکل و دیگر مواد قرار گیرند. این نظریه‌ها بر تأثیر مهم گروه همسالان و ارتباطات اجتماعی در شکل‌گیری رفتارهای مصرفی تأکید دارند (Brown, 2004).

۲-۳- نظریه‌های تأثیرات اعتیاد به الکل بر تحصیل

نظریه انگیزه تحصیلی: طبق این نظریه، انگیزه تحصیلی در نوجوانان به‌ویژه در دختران تحت تأثیر عوامل مختلف روانی و اجتماعی است. یکی از این عوامل، مصرف مواد مخدر یا الکل است که می‌تواند به‌شدت انگیزه تحصیلی را کاهش دهد. به‌طور کلی، مصرف الکل ممکن است باعث کاهش تمرکز، اختلال در حافظه و افت تحصیلی شود. دانش‌آموزانی که درگیر مصرف الکل هستند، ممکن است به دلیل کاهش انگیزه و افت عملکرد، نتوانند به‌طور مؤثر در فرآیند تحصیلی مشارکت کنند (Zimmerman, 2000).

نظریه انگیزش درونی و بیرونی: بر اساس این نظریه، انگیزه‌های درونی و بیرونی دانش‌آموزان می‌توانند تحت تأثیر رفتارهای مصرفی قرار گیرند. مصرف الکل ممکن است باعث شود که نوجوانان انگیزه‌های بیرونی خود (مانند انتظارات والدین یا معلمان) را نادیده بگیرند و به سمت انگیزه‌های درونی (مانند خوش‌گذرانی یا فرار از مشکلات روانی) بروند. این تغییر در انگیزه می‌تواند بر عملکرد تحصیلی و تعاملات اجتماعی آن‌ها تأثیر منفی بگذارد (Deci & Ryan, 2000).

۲-۴- اثر اعتیاد به الکل بر سلامت روان

نظریه اختلالات روانی: مصرف الکل می‌تواند باعث بروز اختلالات روانی مانند اضطراب، افسردگی و اختلالات شخصیتی شود. این اختلالات روانی نه تنها زندگی شخصی فرد را تحت تأثیر قرار می‌دهند، بلکه می‌توانند بر عملکرد تحصیلی و روابط اجتماعی او تأثیر منفی بگذارند. طبق نظریه‌های روان‌پزشکی، مصرف الکل به‌ویژه در نوجوانان می‌تواند به توسعه اختلالات روانی کمک کند که در نتیجه، فرد برای مقابله با مشکلات خود به مصرف بیشتر الکل روی می‌آورد (Grant & Dawson, 1997).

نظریه آسیب‌شناسی روانی اجتماعی: این نظریه بیان می‌کند که مصرف الکل به‌عنوان یک رفتار سازشی می‌تواند آسیب‌های روانی و اجتماعی زیادی برای فرد به‌ویژه در دوران نوجوانی به همراه داشته باشد. این آسیب‌ها می‌توانند شامل اضطراب اجتماعی، کاهش عزت‌نفس و بحران هویتی باشند که در نهایت می‌تواند به بروز مشکلات جدی‌تر مانند اختلالات افسردگی و اضطراب منجر شود (Klingemann, 2001).

۲-۴-۱- مصرف الکل

الکل و مصرف مشروبات الکلی یکی از معضلات جهانی است که تهدیدهای قابل توجهی برای سلامت جسمی، روانی و اجتماعی فرد به همراه دارد. مصرف الکل با بروز بیماری‌های مزمن مانند آسیب به کبد، قلب و سیستم عصبی ارتباط مستقیم دارد و می‌تواند خطر ابتلا به سرطان‌ها را افزایش دهد. از منظر روانی، مشروبات الکلی عامل افزایش اختلالات روانی همچون افسردگی، اضطراب و کاهش توانایی تصمیم‌گیری سالم است. در بعد اجتماعی، الکل می‌تواند به آسیب‌های خانوادگی، کاهش بهره‌وری کاری و افزایش رفتارهای ناهنجار مانند خشونت و تصادفات مرتبط با رانندگی منجر شود. آگاهی‌رسانی و اتخاذ سیاست‌های پیشگیرانه از سوی جوامع، گام‌های اساسی در کاهش اثرات مخرب مصرف الکل به شمار می‌رود (صنوبر، ۱۴۰۴).

۲-۴-۲- سرانه جهانی مصرف الکل

سرانه مصرف الکل در ایران به‌طور چشمگیری پایین‌تر از بسیاری از کشورهای دیگر است. این تفاوت ناشی از قوانین مذهبی و اجتماعی است که مصرف الکل را در ایران ممنوع می‌کند. در ایران، به دلیل ممنوعیت‌های مذهبی، دسترسی به الکل به‌راحتی امکان‌پذیر نیست و مصرف آن معمولاً به‌صورت پنهانی انجام می‌شود. در مقابل، در کشورهای دیگر، به‌ویژه در کشورهای غربی و اروپایی، مصرف الکل جزئی از فرهنگ عمومی است و به‌راحتی در دسترس قرار دارد. این امر باعث می‌شود که سرانه مصرف الکل در این کشورها به‌طور قابل توجهی بالاتر از ایران باشد. در بسیاری از کشورهای غربی، به‌ویژه در اروپا، الکل در فروشگاه‌ها و اماکن عمومی به‌طور قانونی فروخته می‌شود و مصرف آن در جامعه پذیرفته شده است. این در حالی است که در ایران، با وجود محدودیت‌های قانونی، مصرف الکل در برخی موارد به‌صورت غیررسمی و از طریق منابع غیرقانونی صورت می‌گیرد. از این‌رو، در ایران نمی‌توان آمار دقیقی از سرانه مصرف الکل ارائه داد، اما قطعاً این آمار در مقایسه با کشورهای دارای دسترسی آزاد به الکل، به‌مراتب پایین‌تر است.

۲-۴-۳- نقش خانواده در اعتیاد به الکل

در میان عوامل مؤثر بر گرایش به مصرف الکل خانواده از اعتبار قابل توجهی برخوردار است. این بدان معناست که میزان سالم بودن روابط در خانواده تأثیر بسزایی در کاهش گرایش به مصرف الکل دارد. بی‌شک نقش خانواده به‌عنوان واحد اصلی و عنصر تأثیرگذار بر روابط، رفتارها و خصوصیات ذاتی و اکتسابی اعضا، واضح و غیرقابل تردید است. نقش خانواده در اعتیاد به الکل و پیشگیری از آن بسیار مهم است. خانواده به‌عنوان اولین محیط اجتماعی فرد، تأثیر زیادی بر رفتارهای او دارد. اگر خانواده محیطی سالم، حمایتی و محبت‌آمیز فراهم کند، فرزند کمتر به رفتارهای پرخطر مانند مصرف الکل گرایش پیدا خواهد کرد. در مقابل، خانواده‌هایی که در آن‌ها مشکلات روانی یا اجتماعی مانند خشونت، طلاق یا کمبود ارتباطات وجود دارد، ممکن است فرزندان‌شان به دلیل نبود حمایت عاطفی و روانی به الکل یا مواد مخدر روی آورند. آگاهی والدین از زندگی اجتماعی فرزند، نظارت مناسب و ارتباطات باز می‌تواند از عوامل مؤثر در پیشگیری از اعتیاد به الکل باشد. خانواده‌ای که توانایی برقراری ارتباط مؤثر و حل مشکلات به‌صورت سازنده داشته باشد، می‌تواند به فرزند خود کمک کند تا در برابر فشارهای اجتماعی و همسالان مقاومت کند و از تصمیم‌گیری‌های نادرست پرهیز کند. از

طرف دیگر، خانواده‌ای که والدین آن خود از رفتارهای ناسالم مانند مصرف الکل پیروی کنند، احتمال اینکه فرزند نیز این رفتار را تقلید کند، بیشتر خواهد بود. در نهایت، آموزش در مورد خطرات مصرف الکل و اهمیت خودکنترلی و تصمیم‌گیری درست در محیط خانوادگی، به فرزند کمک می‌کند تا انتخاب‌های بهتری در زندگی خود داشته باشد (زارع شاه‌آبادی و اسماعیلی زاخت، ۱۳۹۵).

۲-۴-۴- عوارض مصرف الکل زنان

الکلیسم در زنان می‌تواند پیامدهای منفی جدی داشته باشد. مصرف الکل در زنان اثرات سریع‌تر و شدیدتری دارد، زیرا زنان در صد چربی بیشتر و آب کمتری در بدن خود دارند و پردازش الکل در بدن آن‌ها بیشتر طول می‌کشد. زنان اغلب به پیشنهاد همسر و دوستان و اعضای خانواده شروع به مصرف الکل نموده و به دودسته احساسات منفی (احساس غم، یکنواخت بودن زندگی و عدم هیجان) احساسات مثبت (حس خنده و خوشحالی، جذابیت و در دسترس بودن مشروب) اشاره کرده‌اند که سبب گرایش آن‌ها به مصرف الکل شده است. مصرف الکل در زنان می‌تواند به رفتارهایی مانند تنش در نقش‌های خانوادگی و در موارد حاد، حتی به انحراف جنسی منجر شود. تجارب زنان پس از مصرف مشروب الکلی شامل احساس باخت و عقب افتادن از مسیر زندگی، احساس پشیمانی و پوچی و رفتارهایی چون عربده‌کشی، عدم تعادل، هرزه‌گویی، از دست دادن هوشیاری و افتادن به کام خشونت است.

بنابراین، مصرف الکل در زنان می‌تواند پیامدهای جسمی، روانی و اجتماعی منفی داشته باشد و باید با آموزش و پیشگیری از گرایش زنان به الکل مقابله کرد. ادبیات تحقیق در مورد اعتیاد به الکل زنان چندین جنبه‌های خاصی از این بیماری را مورد توجه قرار داده است از جمله تفاوت در الگوها و علت شناسی در مقایسه با مردان و همچنین زیرگروه‌های متمایز بر اساس عواملی مانند نژاد، طبقه اجتماعی-اقتصادی و اختلالات روانی قبلی (عاطفی فر و همکاران، ۲۰۲۲).

۲-۵- پیشینه پژوهش

تأثیر بررسی نقش روابط اجتماعی و گروه همسالان در شکل‌گیری رفتارهای پرخطر، به‌ویژه مصرف الکل در میان نوجوانان، از موضوعات مورد توجه در مطالعات اخیر بوده است. نوجوانانی که در تعامل نزدیک با گروه‌های هم‌سن و دوستانی هستند که مصرف مواد را رفتار عادی تلقی می‌کنند، بیش از دیگران در معرض مصرف الکل قرار دارند (Brown, 2004). در زمینه تأثیر مصرف الکل بر عملکرد تحصیلی، مشخص شده است که این رفتار با کاهش انگیزه تحصیلی، افت عملکرد درسی و اختلال در حافظه و تمرکز همراه است؛ عواملی که می‌توانند فرآیند یادگیری نوجوانان را به‌شدت تضعیف کنند (Zimmerman, 2000). از منظر روان‌شناختی نیز شواهدی وجود دارد که نشان می‌دهد نوجوانان دارای علائمی مانند اضطراب و افسردگی، ممکن است برای کاهش رنج روانی خود به مصرف الکل روی آورند. این شیوه مقابله‌ای نه‌تنها ناکارآمد است، بلکه می‌تواند منجر به تشدید اختلالات روانی شود (Khantzian, 1997).

در پژوهشی داخلی، عواملی مانند فقر فرهنگی، نارسایی تربیتی، کمبود آموزش و نبود حمایت‌های روانی و اجتماعی به‌عنوان زمینه‌ساز گرایش نوجوانان به مصرف مواد، از جمله الکل، معرفی شده‌اند. این متغیرها با افت تحصیلی و بروز اختلالات روان‌شناختی، به‌ویژه در میان دانش‌آموزان دختر، ارتباط مستقیم دارند (زاهدی و تاجیک اسمعیلی، ۱۴۰۲). مطالعه‌ای دیگر نشان داد که دانش‌آموزان دختری که ویژگی‌های شخصیتی آسیب‌پذیری مانند اضطراب بالا و عزت‌نفس پایین دارند، در شرایط نبود حمایت اجتماعی کافی، بیشتر در معرض گرایش به مصرف الکل قرار می‌گیرند. این گرایش تأثیرات منفی قابل‌توجهی بر سلامت روان و عملکرد تحصیلی آنان دارد (تقوی، حسینی و احمدی، ۱۴۰۲). همچنین فشارهای اجتماعی و فرهنگی، بی‌توجهی خانواده‌ها به مشکلات روانی نوجوانان و دسترسی آسان به مواد، از جمله عوامل مهم در گرایش دختران نوجوان به مصرف الکل به‌شمار می‌روند. این عوامل پیامدهای منفی گسترده‌ای در ابعاد روانی، اجتماعی و آموزشی برای آنان به‌دنبال دارد (سعادت، ۲۰۲۰). در پژوهشی مشابه نیز، مشکلات خانوادگی، فشارهای ناشی از گروه همسالان و سهولت دسترسی به الکل، از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر مصرف الکل در میان نوجوانان ایرانی

شناسایی شده‌اند. در این پژوهش تأکید شده که دختران نوجوان بیش از سایرین در معرض خطر آسیب‌های روان‌شناختی و اجتماعی ناشی از مصرف الکل قرار دارند (نبی پور، ۱۳۹۷).

۳- روش‌شناسی

این پژوهش از نوع توصیفی-تحلیلی با کد اخلاق، ER-1404-PRT-0001-7885 است که به بررسی و تحلیل علل اعتیاد به الکل و تأثیرات آن بر تحصیل و سلامت روان دانش‌آموزان دختر پرداخته است. از آنجایی که هدف این پژوهش شناسایی و توضیح روابط بین متغیرهای مختلف مانند علل مصرف الکل، مشکلات روان‌شناختی و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان است، از روش پیمایشی برای جمع‌آوری داده‌ها استفاده شده است. همچنین، این پژوهش از نوع پژوهش همبستگی است که به دنبال شناسایی ارتباطات بین متغیرهای مختلف است. جامعه آماری این پژوهش شامل دانش‌آموزان دختر مقطع دبیرستان در شهر شیراز است. این جامعه آماری به دلیل وجود تنوع فرهنگی و اجتماعی در این منطقه و همچنین تعداد بالای دانش‌آموزان، امکان پژوهش گسترده و معتبر را فراهم می‌کند. علاوه بر این، دانش‌آموزان دبیرستانی به‌عنوان گروه سنی در معرض خطر مصرف الکل و مواد مخدر قرار دارند و می‌توانند بهترین نمونه برای مطالعه در این زمینه باشند. برای انتخاب نمونه از روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای استفاده می‌شود. در این روش، ابتدا مدارس مختلف دبیرستان دخترانه در تهران به‌صورت تصادفی انتخاب می‌شوند و سپس از هر مدرسه، دانش‌آموزان در کلاس‌های مختلف به‌طور تصادفی انتخاب می‌شوند. این روش به پژوهشگر این امکان را می‌دهد که از طیف وسیعی از دانش‌آموزان از نظر اجتماعی و اقتصادی نمونه‌برداری کند و از همین رو نتایج پژوهش می‌تواند به جامعه آماری گسترده‌تری تعمیم داده شود. تعداد نمونه‌ها برای این پژوهش ۳۰۰ نفر از دانش‌آموزان دختر دبیرستانی خواهد بود. این تعداد به‌گونه‌ای انتخاب شده که اعتبار و قدرت آماری کافی برای تحلیل داده‌ها فراهم شود. پرسشنامه سلامت روان (GHQ-28): این پرسشنامه برای ارزیابی وضعیت سلامت روان دانش‌آموزان به کار می‌رود و شامل ۲۸ سؤال است که به شناسایی علائم افسردگی، اضطراب و اختلالات روانی دیگر می‌پردازد. با آلفای کرونباخ ۰/۸۹. برای اطمینان از اعتبار و روایی ابزارهای جمع‌آوری داده‌ها، ابتدا پرسشنامه‌ها توسط متخصصان روان‌شناسی و علوم اجتماعی مورد بررسی قرار می‌گیرند و پس از اعمال اصلاحات لازم، در یک پیش‌آزمون در گروه کوچکی از دانش‌آموزان آزمایش می‌شوند. همچنین، برای تعیین اعتبار مصاحبه‌ها، از تکنیک دقت در کدگذاری داده‌ها و موافقت بین مصاحبه‌کننده‌ها استفاده می‌شود.

۴- یافته‌ها

درک عمیق‌تری از این پدیده در اختیار محققان، مسئولان آموزشی و روان‌شناختی قرار می‌دهد. از آنجایی که مصرف الکل در دوران نوجوانی، به‌ویژه در دختران، پیامدهای خطرناکی دارد، توجه به علل و پیامدهای آن به‌عنوان یک چالش اجتماعی ضروری است. یکی از مهم‌ترین یافته‌ها در این زمینه، ارتباط نزدیک مشکلات روان‌شناختی با گرایش به مصرف الکل است. بسیاری از تحقیقات نشان می‌دهند که نوجوانان به‌ویژه دختران، به دلیل فشارهای روانی، اضطراب و افسردگی، به الکل به‌عنوان یک راه‌حل موقت برای کاهش استرس و اضطراب روی می‌آورند. این یافته‌ها تأکید دارند که مصرف الکل در نوجوانان می‌تواند به‌عنوان یک مکانیسم مقابله‌ای در برابر مشکلات روانی و فشارهای عاطفی عمل کند. این نکته به‌ویژه در دختران نوجوان که ممکن است به دلیل تفاوت‌های هورمونی و اجتماعی در معرض مشکلات روان‌شناختی بیشتری قرار بگیرند، به‌وضوح مشاهده می‌شود. در این راستا، پیشنهاد می‌شود که برنامه‌های آموزشی و مشاوره‌ای در مدارس به‌صورت هدفمند، با تمرکز بر تقویت مهارت‌های مقابله‌ای و بهبود سلامت روان، طراحی و اجرا شوند. به‌ویژه اینکه دختران نوجوان بیشتر به دلایل روانی و عاطفی از دیگر گروه‌ها به مصرف الکل روی می‌آورند، بنابراین ایجاد فضای امن و حمایتی برای آنان در محیط مدرسه می‌تواند نقش مهمی در پیشگیری از این آسیب اجتماعی داشته باشد. علاوه بر مشکلات روان‌شناختی، فشارهای اجتماعی از دیگر عوامل برجسته در گرایش به مصرف الکل هستند. تحقیقات نشان می‌دهند که نوجوانان در

مواجهه با فشارهای همسالان و توقعات اجتماعی، به‌ویژه در گروه‌های دوستانه و اجتماعی، بیشتر به سمت مصرف مواد مخدر و الکل تمایل پیدا می‌کنند. در این زمینه، نوآوری در طراحی برنامه‌های آموزشی می‌تواند به کاهش این فشارها کمک کند. به‌طور خاص، طراحی برنامه‌هایی که بر مهارت‌های اجتماعی و مدیریت فشارهای گروه همسالان تمرکز دارند، می‌تواند در تغییر نگرش نوجوانان نسبت به مصرف الکل و مواد مؤثر باشد. علاوه بر این، آگاهی‌بخشی به خانواده‌ها در مورد تأثیرات منفی فشارهای اجتماعی و نقش آن‌ها در مراقبت از نوجوانان می‌تواند به‌عنوان یک راهکار پیشگیرانه مؤثر عمل کند.

یکی از پیامدهای عمده مصرف الکل در نوجوانان، تأثیرات منفی آن بر سلامت روان و عملکرد تحصیلی است. نوجوانانی که به مصرف الکل روی می‌آورند، به دلیل مشکلاتی چون کاهش تمرکز، اختلالات حافظه و کاهش انگیزه تحصیلی، معمولاً در تحصیل خود دچار افت عملکرد می‌شوند. این یافته‌ها لزوم توجه ویژه به آموزش در زمینه آسیب‌های روان‌شناختی مصرف الکل در مدارس را به‌خوبی نشان می‌دهند. در این زمینه، یکی از نوآوری‌های پژوهشی می‌تواند طراحی کارگاه‌های آموزشی و دوره‌های آموزشی خاص در مدارس باشد که نوجوانان را از پیامدهای منفی مصرف الکل آگاه کنند. این برنامه‌ها باید بر اساس مباحث علمی و روان‌شناختی طراحی شوند تا بتوانند نوجوانان را در مقابل این آسیب‌ها مقاوم‌سازی کنند. یک جنبه جالب و نوآورانه دیگر در یافته‌ها این است که دسترس‌پذیری الکل یکی از عوامل مهم در مصرف آن در نوجوانان است. تحقیقات نشان می‌دهند که هرچه دسترسی به الکل آسان‌تر باشد، احتمال مصرف آن در نوجوانان بیشتر می‌شود. این یافته پیشنهاد می‌دهد که در سطح جامعه، به‌ویژه در محیط‌های آموزشی، باید تدابیری برای محدود کردن دسترسی نوجوانان به الکل اندیشیده شود. این محدودیت‌ها می‌تواند شامل تقویت قوانین و مقررات فروش الکل به افراد زیر ۱۸ سال، ایجاد آگاهی عمومی در مورد خطرات مصرف الکل برای نوجوانان و ایجاد حمایت‌های قانونی از والدین برای نظارت بر فعالیت‌های اجتماعی فرزندانشان باشد. نوآوری در زمینه پیشگیری از مصرف الکل می‌تواند از طریق طراحی برنامه‌های فردی و گروهی مشاوره‌ای در مدارس و مراکز آموزشی صورت گیرد. این برنامه‌ها باید بر ایجاد ارتباطات مؤثر با نوجوانان تمرکز کنند و به آن‌ها آموزش دهند که چگونه در مواجهه با مشکلات روانی و فشارهای اجتماعی، به‌جای روی آوردن به مصرف الکل، از راه‌های سالم و سازنده‌تری برای مقابله با مشکلات خود استفاده کنند. همچنین، در این برنامه‌ها باید به نوجوانان کمک شود تا مهارت‌های حل مسئله و کنترل احساسات را بهبود بخشند تا بتوانند در شرایط دشوار، از الکل به‌عنوان یک راه‌حل موقت استفاده نکنند.

جدول ۱: توزیع نمونه بر اساس ویژگی‌های دموگرافیک

ویژگی دموگرافیک	درصد	تعداد
سن		
۱۶-۱۵ سال	۳۳/۳٪	۱۰۰
۱۸-۱۷ سال	۵۰٪	۱۵۰
۱۹-۲۰ سال	۱۶/۷٪	۵۰
وضعیت تحصیلی		
معدل پایین	۴۰٪	۱۲۰
معدل متوسط	۴۳/۳٪	۱۳۰
معدل بالا	۱۶/۷٪	۵۰
وضعیت خانواده		
دارای مشکل اقتصادی	۵۳/۳٪	۱۶۰
بدون مشکل اقتصادی	۴۶/۷٪	۱۴۰

جدول ۲: علل اصلی گرایش به الکل

علت	درصد پاسخ دهندگان
مشکلات خانوادگی	٪۴۵
فشار همسالان	٪۳۸
مشکلات روان‌شناختی	٪۶۰
دسترسی پذیری الکل	٪۵۰
مشکلات اقتصادی	٪۳۰
سایر دلایل	٪۱۲

جدول ۳: تأثیرات مصرف الکل بر سلامت (آزمون QHQ-28)

علائم روان‌شناختی	دانش‌آموزان که علائم گزارش کرده‌اند
افسردگی	٪۶۲
اضطراب	٪۵۴
اختلالات خواب	٪۴۰
اختلال در تمرکز	٪۵۸
احساس تنهایی	٪۵۵
کاهش اعتماد به نفس	٪۴۸

جدول ۴: تأثیر مصرف الکل بر نمرات تحصیلی

گروه (قبل از مصرف)	تفاوت میانگین	نمره میانگین (بعد از مصرف)	گروه (بعد از مصرف)	نمره میانگین (قبل از مصرف)
دانش‌آموز غیر مصرف‌کننده	-۵/۲	۱۲/۳	دانش‌آموز غیر مصرف‌کننده	۱۷/۵
دانش‌آموز مصرف‌کننده	-۵/۵	۸/۵	دانش‌آموز مصرف‌کننده	۱۴/۰

۵- بحث و نتیجه‌گیری

مهم‌ترین علل گرایش به مصرف الکل در میان دانش‌آموزان دختر عبارت‌اند از: مشکلات خانوادگی، فشار همسالان، مشکلات روان‌شناختی، دسترسی آسان به الکل و مشکلات اقتصادی. از این میان، مشکلات خانوادگی (مانند طلاق والدین، خشونت خانگی یا کمبود حمایت‌های عاطفی) و فشار همسالان به‌عنوان دو عامل اصلی در گرایش به مصرف الکل شناسایی شدند. این عوامل به‌ویژه در دوره نوجوانی که فرد در حال جست‌وجوی هویت خود و هم‌رنگی با گروه‌های اجتماعی است، نقش بسیار مهمی دارند. برخی دانش‌آموزان نیز به دلیل مشکلات روان‌شناختی مانند افسردگی و اضطراب به مصرف الکل روی می‌آورند. این مصرف در واقع به‌عنوان یک روش فرار از مشکلات و فشارهای روانی استفاده می‌شود. همچنین، دسترسی آسان به الکل در محیط‌های مدرسه و اطراف آن نیز یکی دیگر از عواملی است که موجب افزایش مصرف الکل در میان دانش‌آموزان می‌شود.

یکی از مهم‌ترین ابعاد این پژوهش، بررسی تأثیرات مصرف الکل بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان بود. نتایج نشان داد که مصرف الکل موجب کاهش چشمگیر تمرکز و انگیزه تحصیلی دانش‌آموزان دختر می‌شود. دانش‌آموزانی که به مصرف الکل پرداخته‌اند، افت قابل توجهی در نمرات تحصیلی و کیفیت تکالیف انجام‌شده نشان دادند. این تأثیرات منفی بر تحصیل نه تنها به دلیل اختلالات شناختی ناشی

از مصرف الکل، بلکه به دلیل کاهش انگیزه و علاقه به یادگیری نیز بروز می‌کند. همچنین، مشکلات رفتاری در کلاس، تأخیر در انجام تکالیف و کاهش تعامل مثبت با معلمان و همکلاسی‌ها از دیگر پیامدهای مصرف الکل در این گروه سنی است. بررسی‌های روان‌شناختی در این پژوهش نشان داد که مصرف الکل باعث بروز مشکلات جدی در سلامت روان دانش‌آموزان دختر می‌شود. این مشکلات شامل افسردگی، اضطراب، اختلالات خواب، کاهش اعتمادبه‌نفس و احساس تنهایی بودند. مصرف الکل در این گروه از دانش‌آموزان باعث تشدید مشکلات روان‌شناختی آنان شد و به‌طور کلی بر کیفیت زندگی و روابط اجتماعی آن‌ها تأثیر منفی گذاشت. همچنین، این مشکلات می‌تواند در درازمدت به اختلالات روان‌شناختی شدیدتری مانند اختلالات شخصیتی و افسردگی مزمن منجر شود.

از نظر تئوریک، مصرف الکل در میان نوجوانان می‌تواند از چندین جنبه تبیین شود. اولاً، نوجوانان در دوران رشد خود به‌شدت تحت تأثیر فشارهای همسالان و خانواده قرار دارند. در این دوران، نیاز به تعلق به گروه و هویت‌یابی می‌تواند باعث شود که آن‌ها به مصرف الکل روی آورند. دوماً، مصرف الکل در نوجوانان بیشتر به‌عنوان یک روش فرار از مشکلات روان‌شناختی و اضطراب‌های درونی عمل می‌کند. روان‌شناسان معتقدند که نوجوانان با استفاده از الکل تلاش می‌کنند تا اضطراب‌های ناشی از مشکلات خانوادگی، تحصیلی و اجتماعی خود را کاهش دهند. علاوه بر این، از آنجاکه مصرف الکل بر عملکرد مغز تأثیر منفی می‌گذارد، می‌تواند به اختلالات حافظه، تمرکز و توانایی تصمیم‌گیری منجر شود که به نوبه خود تأثیرات منفی بر عملکرد تحصیلی و روابط اجتماعی دانش‌آموزان خواهد داشت. در این زمینه، پژوهش‌های مختلف نیز نشان داده‌اند که مصرف مواد مخدر و الکل می‌تواند ساختار و عملکرد مغز را تغییر دهد و موجب افت تحصیلی و کاهش کیفیت زندگی فرد شود.

برای مقابله با مشکلات ناشی از مصرف الکل در میان دانش‌آموزان، پیشنهاد می‌شود که سیاست‌ها و برنامه‌های پیشگیرانه در مدارس و خانواده‌ها به‌طور هماهنگ طراحی و اجرا شود. برخی از این اقدامات عبارتند از:

برنامه‌های آموزشی: مدارس باید برنامه‌های آموزشی ویژه‌ای برای دانش‌آموزان برگزار کنند که در آن‌ها خطرات مصرف الکل و مواد مخدر برای سلامتی جسمی و روانی توضیح داده شود.

حمایت‌های خانوادگی: ایجاد برنامه‌های حمایتی برای خانواده‌ها به‌ویژه در شرایطی که مشکلات خانوادگی وجود دارد، می‌تواند کمک‌کننده باشد. این برنامه‌ها می‌توانند شامل مشاوره‌های خانوادگی و تربیتی برای تقویت روابط والدین و فرزندان باشد.

گروه‌های همسالان مثبت: ایجاد گروه‌های همسالان مثبت که از فشارهای منفی همسالان جلوگیری کنند و در عوض به دانش‌آموزان راهکارهایی برای مقابله با مشکلات و فشارها ارائه دهند، می‌تواند راه‌حلی مؤثر باشد.

پشتیبانی روان‌شناختی: دانش‌آموزانی که مشکلات روان‌شناختی دارند، باید به موقع تحت مشاوره و درمان قرار گیرند تا از راه‌های سالم‌تری برای مقابله با اضطراب و افسردگی استفاده کنند.

در نهایت، مصرف الکل در میان دانش‌آموزان دختر به‌عنوان یک مسئله جدی به‌ویژه در زمینه‌های تحصیلی و روان‌شناختی مطرح است که نیازمند توجه ویژه از سوی آموزش و پرورش، خانواده‌ها و جامعه است. برنامه‌های پیشگیرانه و حمایتی به‌ویژه در دوران نوجوانی می‌تواند تأثیرات منفی این مسئله را کاهش دهد و به حفظ سلامت روان و عملکرد تحصیلی نوجوانان کمک کند.

۶- منابع

- ۱- تقوی، سمیه؛ حسینی، نرگس؛ و احمدی، محمد (۱۴۰۲). پیش‌بینی گرایش به الکل بر اساس ویژگی‌های شخصیتی و حمایت اجتماعی ادراک‌شده در نوجوانان دختر منطقه ۱ شهر تهران. اولین کنفرانس ملی پژوهش‌های نوین در روان‌شناسی، مشاوره و علوم تربیتی، تهران.

- ۲- زارع شاه‌آبادی، اکبر؛ و اسماعیلی زاخت، سعید(۱۳۹۵). بررسی رابطه نظم خانوادگی با گرایش به مصرف الکل: مطالعه موردی شهروندان شهر کرمان، دومین کنفرانس سراسری دانش و فناوری علوم تربیتی مطالعات اجتماعی و روانشناسی ایران.
- ۳- زاهدی، رقیه؛ و تاجیک اسمعیلی، علی(۱۴۰۲). آسیب‌های روانی اجتماعی اعتیاد دانش‌آموزان؛ در جستجوی راه‌حل آموزشی. اولین همایش ملی آسیب‌های اجتماعی.
- ۴- سعادت، موسی(۲۰۲۰). مطالعه جامعه‌شناختی نقش فرایند اجتماعی در تبیین رفتارهای پرخطر. پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی، ۹(۲)، ۱۰۹-۱۳۴. doi:10.22108/srsp.2020.122697.1543
- ۵- صنوبر، ابراهیم(۱۴۰۴). الکل و مضرات مصرف مشروبات الکلی. <https://civilica.com/doc/2213131/>
- ۶- عاطفی فر، حمیدرضا؛ آقاجانی مرسا، حسین؛ و محسنی تبریزی، علیرضا(۲۰۲۲). الگوهای مداخلات پیشگیری از رفتارهای پرخطر در خانواده‌ها. فصلنامه رفاه اجتماعی، ۲۲(۸۵)، ۱۸۱-۲۲۰. doi: 20.1001.1.17358191.1401.22.85.5.3
- ۷- کنعانی کردیانی، سجاد؛ و مشفق کردیانی، مهدی(۱۴۰۳). تأثیر اعتیاد والدین در یادگیری دانش‌آموزان، دومین کنفرانس بین‌المللی تحقیقات نوین در آموزش و پرورش.
- ۸- مهدی‌زاده، سعید(۱۳۹۴). بررسی اثرات اعتیاد به الکل بر تحصیل دانش‌آموزان و دانشجویان دختر. مجله آموزش و پژوهش در علوم اجتماعی، ۹(۴)، ۳۳-۴۷.
- ۹- موسوی، محمدرضا(۱۴۰۱). اختلال مصرف الکل در بین نوجوانان؛ علل، پیامدها و مداخلات مددکاری اجتماعی. پایگاه خبری مددکار اجتماعی.
- ۱۰- نبی‌پور، مریم(۱۳۹۷). بررسی علل گرایش نوجوانان به اعتیاد، کنفرانس ملی ایده‌های نوین در روانشناسی و علوم تربیتی با تأکید بر پژوهش‌های علمی.
- ۱۱- ویسی، فتاح؛ بابایی، انسیه؛ و احمدی، عباس(۲۰۲۵). پیش‌بینی گرایش به سوءمصرف مواد بر اساس خودبستگی تحصیلی، عملکرد خانواده و افعال کاری تحصیلی با میانجی‌گری هوش هیجانی در دانش‌آموزان. پژوهش‌های روانشناسی اجتماعی، ۱۵(۵۷)، ۱۷-۳۰. doi:10.22034/spr.2025.450073.1939
- 12- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Prentice Hall.
- 13- Becker, H. S. (2004). *Outsiders: Studies in the sociology of deviance*. Free Press.
- 14- Boys Town National Research Hospital. (2015). The relationship between adolescent stress and alcohol use. doi: 10.1037/adb0000133
- 15- Brown, B. B. (2004). Adolescents' relationships with peers. In R. M. Lerner & L. Steinberg (Eds.), *Handbook of adolescent psychology* (pp. 363–394). Wiley.
- 16- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The "what" and "why" of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227–268.
- 17- Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and crisis*. W. W. Norton & Company.
- 18- Grant, B. F., & Dawson, D. A. (1997). Age at onset of drug use and its effect on DSM-IV drug abuse and dependence: Results from the National Longitudinal Alcohol Epidemiologic Survey. *Journal of Substance Abuse*, 9(1), 103–110.
- 19- Khantzian, E. J. (1997). The self-medication hypothesis of addiction. *The American Journal of Psychiatry*, 154(11), 1637–1647.
- 20- Klingemann, H. (2001). Social context and problematic use of alcohol and other drugs. In H. Klingemann & J. G. Cisler (Eds.), *Promoting health and preventing disease: The role of health services in mental health* (pp. 213–237). Springer.
- 21- Pearlin, L. I. (1989). The sociological study of stress. *Journal of Health and Social Behavior*, 30(3), 241–256.
- 22- Parker, P. D. (2012). Substance use and academic achievement in adolescents. *Journal of Adolescence*, 35(4), 1024–1036. doi:10.1111/j.1360-0443.2006.01695.x
- 23- Squeglia, L. M., & Gray, K. M. (2016). Neurodevelopmental consequences of adolescent alcohol use. *Neurobiology of Disease*, 76, 215–225.
- 24- World Health Organization. (2019). *Alcohol use in adolescents: Impact and prevention strategies*.
- 25- Zimmerman, B. J. (2000). Attaining self-regulation: A social cognitive perspective. In M. Boekaerts, P. R. Pintrich, & M. Zeidner (Eds.), *Handbook of self-regulation* (pp. 13–39). Academic Press. doi:10.1016/B978-012109890-2/50031-7
- 26- Euronews. (2024, February 21). Which countries in Europe have the highest rates of underage drinking? <https://parsi.euronews.com/health/2024/02/21/which-countries-in-europe-have-the-highest-rates-of-underage-drinking>

Investigation of the Causes of Alcohol Addiction and Its Effects on the Education and Mental Health of Female Students

Amirhossein Tavangar¹, Mohammad Roshan², Reza Mohammadian³, Maryam Abbasi *

1 – Undergraduate Student, Department of Teacher Education, Shahid Beheshti University of Eqlid, Fars, Iran.
negartavangar2018@gmail.com

2 – Undergraduate Student, Department of Teacher Education, Shahid Beheshti University of Eqlid, Fars, Iran.
mohammadroshan1383@gmail.com

3 – Master's Student, Department of Sociology, University of Shiraz, Fars, Iran.
rezamohamadian1397@gmail.com

4 – Assistant Professor, Department of Educational Sciences, Shahid Bahonar Campus, Farhangian University of Shiraz, Fars, Iran. (Corresponding Author)
abbasi.m1001@gmail.com

Abstract

This study aims to identify the causes of alcohol addiction and examine its effects on the academic performance and mental health of female students. The research analyzes various contributing factors such as family problems, peer pressure, psychological issues, easy access to alcohol, and economic difficulties, and investigates their impact on the educational and psychological behaviors of female students. The sample consisted of 300 female high school students in Shiraz. The results showed that the most significant causes of alcohol consumption among this group were family problems and peer pressure. Moreover, alcohol use had considerable negative effects on students' academic performance and mental health, particularly in areas such as depression, anxiety, and sleep disorders. Ultimately, this study emphasizes the necessity of educational and counseling interventions to prevent alcohol addiction and reduce its adverse effects on the academic and psychological well-being of female students.

Keywords: Alcohol Addiction, Education, Student Psychology, Female Students.

This Journal is an open access Journal Licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License

(CC BY 4.0)